

ترمینولوژی و متدولوژی حدود در ادب فارسی

حدود جمع کلمه حد، مفهومی قرآنی است و در لغت معانی مختلفی دارد که عبارت است از حد و مرز، اندازه و مقدار، کرانه، سمت و سوی، سامان، روش، آئین و آداب و رسوم. در این مقاله ترمینولوژی واژه حدود از حیث الهی یا غیر الهی بودن بررسی شده است.

در قرآن، مفهوم قرآنی واژه حدود در آیه 112 سوره توبه آمده است و خداوند در این آیه به مومنان بشارت می‌دهد و درباره صفات آنان چنین می‌فرماید که مومنان، توبه‌کنندگان، عبادت‌کاران، سپاس‌گویان، سیاحت‌کنندگان، رکوع‌کنندگان، سجده‌آوران، آمران به معروف، نهی-کنندگان از منکر و حافظان حدود و مرزهای الهی هستند.

به استناد این آیه، حافظان حدود الهی کسانی هستند که حدود الهی را درک کرده و آن را حفظ می‌کنند و پایبند به آن هستند و حدود الهی را رعایت کرده و از عمق جان مطیع دستورات الهی هستند.

حال شایان ذکر است در بررسی که در این حوزه پیرامون ادب فارسی صورت گرفته است، ما با غفلی جبران‌ناپذیر روبرو هستیم و قله‌های ادب فارسی چون حافظ، سعدی، مولوی، عطار، ضائب و سایرین از پرداختن به حدود، این واژه قرآنی غفلت کرده‌اند.

تعداد واژه حدود	عنوان آثار	نام شاعران
-	شاهنامه	ابوالقاسم فردوسی
5	مجموعه آثار	اقبال لاهوری
-	دیوان اشعار	بیدل دهلوی
-	دیوان اشعار	حافظ شیرازی
3	مجموعه آثار	سعدی شیرازی
1	مجموعه آثار	سنایی غزنوی
1	دیوان اشعار	صائب تبریزی
15	مجموعه آثار	عبدالرحمان جامی
1	مجموعه آثار	عطار نیشابوری
1	مثنوی معنوی	مولوی

• **اقبال لاهوری** - مجموعه آثار حدود به معنی حد و حدود الهی و بایدها و نبایدهای دین

- 1- شکوه سنج سختی آئین مشوا از حدود مصطفی بیرون مروحدود به معنی حد و مرز محسوسات و ظواهر مادی
- 2- پا به زندان مظاهر بسته‌ئی از حدود حس برون ناجسته‌ئی حدود به معنی حد و مرز و حصار مادیات دنیوی
- 3- می نگنجد آنکه گفت الله هو در حدود این نظام چارسوحدود به معنی حد و مرز اشراف آدمی بر هستی است و این نکته که از عدم به وجود آمده است.
- 4- خرده خرده غیب او گردد حضور نی حدود او را، نه مُلکش را ثغورحدود به معنی حد و مرز هستی
- 5- ای شناسای حدود کائنات درد کن دیدی زآثار حیات؟

• **سعدی شیرازی** - مجموعه آثار حدود به معنی اندازه و مقدار

- 1- ای که در وصف نیاید کرم اخلاقت ور بگویند وجوهش نتوان گفت و حدودحدود به معنی سمت و سوی و جهت
- 2- در حدود ری یکی دیوانه بود سال و ماه کردی به کوه و دشت گشتحدود به معنی حد و مرز جا و مکان
- 3- سپاهی که خوشدل نباشد ز شاه ندارد حدود ولایت نگاه

• **سنایی غزنوی** - مجموعه آثار حدود به معنی رعایت ادب و آداب و رسوم

- 1- در کمال حدود و لطف و نواخت بکر ماندی و کس تو را نشناخت

• **صائب تبریزی** - دیوان اشعار حدود به معنی حد و حدود الهی و شعائر و احکام دینی

- 1- به تلقین دولت در آغاز کار حدود خدایی نمود استوار

• **عبدالرحمن جامی** - مجموعه آثار حدود به معنی حد و مرز مادیات و تعینات و تعلقات دنیوی

- 1- از حدود تعلقات برون وز قیود تعینات مصونحدود به معنی حد و حدود الهی و رعایت احکام شرعی
- 2- چیست ادب، داد بندگی دادن بر حدود خدای ایستادنحدود به معنی حدود الهی و حدود سنت‌های ثابت و تغییر ناپذیر خدا
- 3- در ادای حدود بی تغییر از غلو دور بودن و تقصیرحدود به معنی حد و مرز حدود الهی است که حق تعالی از مشابهت

به چیزی یا کسی میراست.

- 4- باشد از حیز و جهت بیرون وز حدود مشابعت بیرون حدود به معنی سمت و سوی
- 5- به تمنای سیر و نیت گشت واعظی بر حدود غور گذشت حدود به معنی حد و مرز حدود الهی است و خداوند ذات واحدی است که در جهات مختلف متجلی است.
- 6- دید یک ذات در حدود جهات متجلی شده به جمله صفات حدود به معنی مقدار و اندازه
- 7- کهنه پیری که بر حدود دویست دور گردون نیافتش سر ایست حدود به معنی حد و مرز
- 8- به محدود آورد روی از حدود فرو ریخت باران احسان و جود حدود به معنی حد و مرز جا و مکان
- 9- سیاح حدود این ولایت نظام عقود این حکایت حدود به معنی حد و مرز مادیات
- 10- ناشده اقلیم دوام و ثبات تنگ بر ایشان ز حدود و جهات حدود به معنی حد و مرز حدود الهی و سمت و سوی آسمانهاست که پیامبر (ص) در شب معراج پیمودند.
- 11- خیمه برون زد ز حدود و جهات پرده او شد تنق نور ذات حدود به معنی حد و مرز نامردی
- 12- که گر هزار فضیلت رسد ز مردانش قدم برون نهد از حدود نامردی حدود به معنی حد و مرز دل
- 13- حدود منزل دل، عشق و شوق و صدق و وفاست
- پی نزول تو وقفش به چارحد کردیم حدود به معنی آداب و رسوم
- 14- مبین نگشت از حدود و رسوم نه اجناس عالی نه انواع سافل حدود به معنی حد و مرز خطا
- 15- چون حدود خطایش از خط خوش نافه آمیز و مشکبو دیدم

• **عطار نیشابوری** - مجموعه آثار حدود به معنی حد و حدود الهی است که خدا وحدتی است در کثرت نفوس انسانی متجلی است.

1- به جز او منگر اندر عین وحدت حدود نفس را از دید کثرت

• **مولوی** - مثنوی معنوی حدود به معنی حد و مرز حدود الهی است و بیت تمثیلی است از اینکه مومنان با هم برادرند و شیران خدا هستند

1- کان دلیر آخر مثال شیر بود نیست مثل شیر در جمله حدود

تدوین: مرضیه فرهمند

